

Gaidys šaukia kakaryko...

Diana Žėkienė

Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakultetas

„Gaidys šaukia kakaryko – lesa grūdus ne už dyką“, – sako lietuvių liaudies išmintis. 2017-ųjų simbolis – Ugninis Raudonasis Gaidys. Tad, manoma, tylių, ramių metų tikėtis neverta. Gaidys skatins teisingumo siekį, kovą su negerovėmis, diskusijas, ginčus, aktyvų bendravimą. Bendravimą? O kokia kalba, juk gaidžio giedojimas įvairiose šalyse girdimas skirtingai, net žodžio **gaidys** reikšmė įvairiose kalbose dažnai ne ta pati.

Lietuvių kalboje žodis **gaidys** turi keletą reikšmių, pateiktų žodynuose: paukštis; priešgina, peštukas; vėtrungė; šautuvo dalis; ledo suskilinėjimas įtrenktoje vietoje; akmenėliai, metami taip, kad šokinėtų vandens paviršiumi. Gaidžiais gali būti kalakutai ir teterviniai. Ir menką, silpną žmogelį taip paniekinamai pavadina, – ši reikšmė ypač būdinga kalinių žargonui. Lietuviškas gaidžio giedojimas dažniausiai užrašomas „kakariekū“, Latvijoje – šiek tiek kitaip: „kikerigū“, o Estijoje – „kikerikii“. Šveicarijoje gaidys gieda trimis skirtingomis kalbomis, kuriomis kalba šalies gyventojai: „kikeriki“, „cocorico“ ir „chicchirichi“. Norvegijoje skardena „kukkeliky“, Suomijoje – „kukkokeikuu“, Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje – „cock-a-doodle-doo“. Islandijoje gaidžio giedojimas skamba karingai: „gaggala-gaggalagó“, Baltarusijoje – „ku-ka-re-ku“, Portugalijoje – „cocorococo“, Ispanijoje – „quiquiriqui“, o Turkijoje net „u-urru-urru“!..

Taigi kiekvienos šalies gaidys gieda sava kalba! Tačiau mums, lietuviams, neretai svetima giesmė mielesnė už lietuviškąją. Dažnai puikuojamės ne savo, o svetimų kalbų mokėjimu. O kai svetima kalba iškeliama aukščiau už gimtąją, prasideda jos žeminimas, kai kada net nesuskalbame. Ypač žeminame kalbą ir patys save vartodami neteiktinas svetimybės, šalia kurių turime lietuviškus atitikmenis: *autotreningas, bonusai, liftingas, markiruoti, pijaras, pilingas, relaksas, skryningas, žestas...* Jie mums dažnai gražesni už lietuviškus: **savitaigos pratybos, pelno dalis, odos stangrinimas, žymėti, viešieji ryšiai, savireklama, odos šveitimas, atsipalaidavimas, atranka, patikra, gestas...**

Norint išsiskirti iš kitų, siekiant kalbėti neįprastai, kitoniškai, „moderniai“, radosi ir reiškinys – kalbos mada. Gal tai bus priimtina gaidžio metais? Juk gaidys – spalvingas paukštis. Deja, kalbos spalvingumas suprantamas kitaip, o kalbos mada negali būti priežastis įteisinti vienų ar kitų žodžių vartojimą.

Vienas iš „madingiausių“ – **imperatyvus** (liet. privalomas; griežtas; būtinas, įsakmus, staigus). Jis neišvengiamas tam tikruose terminuose, ypač teisės, bet dažnai nepateisinamas:

Sprendžiant iš simptomų, vyrauja imperatyvus (= staigus) noras šlapintis, kuris gali būti dėl šlapimo pūslės, prostatos uždegimo. Bendruomenės pirmiausia kūrėsi skatinamos finansinių veiksmų, o ne pilietinio imperatyvo (= pilietinio poreikio). Tokiu būdu darbo samprata pasirodė kaip svarbi pasaulio modelio dalis, lemianti veiklos imperatyvus (= skatinanti veikti), formuojanti visuomenės idealus.

Dar vienas svetimtautis – **trivialus**. Atsižvelgiant į kontekstą ir stilių, galimi atitikmenys: lėkštas, nuvalkiotas; paprastas, savaime suprantamas; šlykštus, bjaurus.

Trivialus (= paprastas) dviburio vožtuvo nesandarumas. O tai toli gražu ne trivialus (= ne savaime suprantas) reikalavimas. Trivialus (= lėkštas) paveikslėlis su žolyte ir smėliuku... Dėstytojo vaidmuo išlieka trivialus (= savaime suprantamas) studentams mokantis savarankiškai ir jų poreikiai neįvardijami.

Pastaruoju metu dažnai girdime: **legitimacija, legitimumas, legitimuoti, legitimus** (liet. teisėtumas, įteisinti, įteisintas).

Jaunieji gydytojai pasisako prieš siūlymą legitimuoti (= įteisinti) kyšius gydytojams. Ar Lietuvoje bus legitimuoti (= įteisinti) gimdymai namuose? Todėl svarbu iširti ne tik visuomenės požiūrį, argumentus, bet ir eutanazijos legitimumą (= teisėtumą). Per pastaruosius dešimt metų tai pirmas naujas legitimus (= įteisintas) vaistinis preparatas.

Svetimų šalių gaidžio giesmę galima tęsti ilgai: **generuoti, identifikuoti, inspektuoti, komunikuoti, koreliuoti, realizuoti, subsidijuoti, traktuoti, pozicionuoti, dempinguoti, diversifikuoti...**

Šitaip besimėgaudami svetimšalio kakariekvimu dažnai nebesuskalbame. Juk tarptautiniai žodžiai įvairiose kalbose suprantami ne visada taip pat. Kiekvienos tautos kalba yra savita, turi savo specifiką. Negalime visus žodžius ar jų reikšmes perimti iš kitų kalbų, pvz., iš anglų kalbos, ir įteisinti lietuvių kalboje. Pastebima, kad tautos, perimdamos tuos pačius svetimų kalbų žodžius, suteikia jiems skirtingų reikšmių, nusakomos net kitos sąvokos. Tas pats tarptautinis žodis vienoje kalbose gali turėti daugiau, kitose – mažiau reikšmių.

Jau seniai vartojame tarptautinį žodį **harmonizuoti**. Jis kilęs iš žodžio *harmonija* (gr. *harmonia* – darna). Žodį *harmonizuoti* vartodavome kalbėdami apie muziką. Dabar ėmėme *harmonizuoti* viską iš eilės: *Lietuvos įstatymus harmonizuojame su Vakarų Europos įstatymais, harmonizuojame tvarkaraščius, grafikus, atostogų laiką, bylų nomenklatūrą*. Nejučiaime, kad visa tai reikia paprasčiausia **derinti**.

Graikiškos kilmės anglų kalbos žodis *harmonize* ir iš jo padarytas daiktavardis *harmonization* turi daugiau reikšmių negu mūsų tarptautinis žodis *harmonizuoti*. Anglai *harmonizuoja* ir planus, ir interesus, net ir apie kaimynus gali pasakyti, kad jie *harmoningi* (*harmonious neighbours*), o mes planus ir interesus deriname, džiaugiamės kaimynais, kad jie yra draugiški ir t. t.

Tarptautinio žodžio reikšmę dažnai nulemia kontekstas. Pavyzdžiui, Tarptautinių žodžių žodyne nurodomos dvi žodžio **ambasadorius** reikšmės: aukščiausias diplomatinio atstovo rangas; tą rangą turintis asmuo užsienio valstybėje. Anglų kalboje žodis *ambasadorius* vartojamas reikšme atstovaujantis kieno nors ar kokiems nors interesams. Vietoj jo galėtų būti lietuviški žodžiai **atstovas, pasiuntinys**. Tačiau kartais šis naujasis skolinys gali su-

teikti reikiamą kažko svarbaus, aukštesnio rango konotaciją, pvz.: *Mokslininkai, išsilavinimą gavę ir Europoje, ir trečiosiose šalyse, atliks tarptautinio bendradarbiavimo ambasadorių vaidmenį.* Čia sąsaja su pagrindine žodžio reikšme suteikia pasakymui svarumo. Tačiau dabartiniu metu gausu nepagrįstų *ambasadorių*: verslo klientų *ambasadorius*; žalio maisto *ambasadoriai*; vyno *ambasadorius*, produkto *ambasadorius*...

Būdvardžio *intelektualus*, *-i* reikšmė: paremtas intelektu, protinis. Terminologų nuomone, paprastai šiuo būdvardžiu apibūdinama vidinė savybė, būdinga žmogui, o produktai negalintys būti intelektualūs; jei reikia nurodyti sąsają su intelektu, tam tinka būdvardis *intelektinis*,

taigi turėtų būti ne *intelektualūs*, o *intelektiniai*, *pažangūs produktai*: *pažangioji transporto sistema, pažangi energetika, intelektinis ginklas, intelektinis tinklas, intelektinė transporto sistema.*

Tokių tarptautinių žodžių, kuriems dabartinėje kalboje suteikiame naujų, nebūdingų reikšmių, vis daugėja. Tačiau, kiekviena kalba unikali, todėl su žodžiu reikia elgtis atsargiai, pagarbiai. Tik mokėdami, puoselėdami ir gerbdami gimtąją kalbą sugebėsime deramai vertinti ir svetimą. Taigi kad ir koks gražus tas užjūrių paukštis, kad ir kokia nuostabi jo giesmė, tačiau nereikia pamiršti Jono Jablonskio chrestomatinių žodžių: „Maža garbė svetimom kalbom kalbėti, didi gėda savos gerai nemokėti.“